

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЎҚИТИШНИНГ ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРИДАН Фойдаланиш.

Тилаволдиев Ш Х

ФарДУ ҳарбий таълим факультети.

Аннотация: *Мазкур мақолада замонавий таълимнинг интерфаол услублари ва уларнинг таълим жараёнида қўлланилиши тўғрисида сўз юритилади.*

Калит сўзлар: *Таълим, замонавий билим, педагогик тажриба, интерфаол услублар, педагогик технологиялар, таълим жараёни, фаоллик, мақсад.*

Бугунги кунда олий таълимнинг асосий мақсади - замонавий билимларни эгаллаган, мустақил фикрлаш ва муаммоларни ҳал қилиш имкониятига эга бўлган маънавий жиҳатдан бой шахсларни шакллантиришдан иборат. Жамият ривожланар экан, ҳаётини талабларнинг даражаси ҳам ортиб боради. Демак, билимлар ҳажми кенгайиб, илмийлик даражаси чуқурлашиб борар экан, мантиқий фикрлаш ва муаммоларни тезда ҳал этишга бўлган талаб ҳам кучайиб боради. Бу фикрдан келиб чиққан ҳолда таълим тизими нафақат бугунги кун талабини, балки келажак талабларини аниқлаган ва ҳисобга олган ҳолда иш олиб бориши зарур, деган хулосага келамиз. Чунки, бугунги кун талаблари келажакда жамиятнинг асосий ўзагига айланади. Демак, таълим тизими тингловчиларни бугунги кундаги ҳаётга эмас, балки келажакдаги ҳаётга тайёрлаши зарур. Бу ҳам таълимнинг ўзига хос хусусиятларидан биридир.

Педагогик тажриба ва амалиётда “ўқитишнинг фаол шакл ва услублари” атамасидан кўпдан буюн фойдаланилиб келинади. Бу атама ўқувчиларнинг фаол ўқув фаолиятини юқори даражаларга олиб чиқувчи педагогик технологияларни бирлаштиради. Бугунги таълим даврида яна бир янги, “интерфаол ўқитиш” атамаси кенг тарқалди.

Таълим тўғрисидаги замонавий фан шундай даврга келдики, унда ҳар бир ўқувчи шахсини ва унинг фаоллигини ривожлантиришга имкон берувчи янги педагогик технологияларни пайдо бўлиши учун ўткир зарурият туғилди. Таълим жараёнида ўқитишнинг шундай шароитларини яратиш керакки, бунда ўқувчи ўз фаолиятдан самарали натижаларни олиш учун интилиши ва уларни кейинги амалий фаолиятида муваффақиятли қўллаш олиши жуда муҳимдир.

Бугунги кунда биз, бизнинг ўқувчиларни келажакда нималар кутаётгани ҳақида ўйлашимиз ва қайғуришимиз керак. Бизга бир нарса аён, келажак улардан танлаган мутахассисликлари бўйича фақат улкан билимлар захирасинигина эмас, балки замонавий технологиялар борасидаги билимларни ҳам талаб қилади.

Замонавий ўқув адабиётлари, ўқитувчилар учун турли хил таълим воситалари сифатли тайёргарлик натижасида дарсни шундай ташкиллашга имкон берадики,

бунда ўқувчиларда тафаккур, хотира, диққат ва билиш фаолиятининг бошқа турлари ҳам фаол ривожланиб боради. Самарали ташкилланган дарс чуқур ва мустаҳкам билимларни шакллантирибгина қолмай, балки улардан турли вазиятларда фойдаланиш, мустақил равишда билимларга эришиш, муаммоларни ечиш тажрибалари каби кўникмаларни ҳам шакллантиради. Шунинг учун ҳам ҳозир, ўқувчиларда интеллектуал, жисмоний, руҳий-иродавий, билим олиш кўникмаларини ривожлантириш учун мақсадга йўналтирилган ишларни йўлга қўйиш муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Бу муаммони ечишда энг яхши натижаларни олиш учун, ўқувчиларни ўқув жараёнида фаол қатнашишлари ва унга сидқидилдан ёндашишларига эришиш керак.

Билим олиш жараёни икки томон, ҳам ўқитувчи ҳам ўқувчи учун қизиқарли бўлиши учун дарсни қандай тарзда ташкиллаш керак?

Бундай натижага эришиш учун, педагогика масъулият ҳиссини тарбиялаш, қизиқишни ривожлантириш, ўқув материални ўқувчи имкониятларига мослаштириш ва бошқаларни таклиф этади.

Замонавий таълим тизими ўқитиш жараёни қатнашчилари ўртасидаги ўзаро ўқув ҳамкорликнинг янги шакллари излаш ва ўзлаштиришни талаб этмоқда. Шундай изланишлар жараёнида бугунги кунда янги, интерфаол ўқитиш услублари (inter—ўзаро, aktio—харакат) яратилди.

Қуйидагилар интерфаол таълимнинг тамойиллари ва мақсадлари ҳисобланади:

- Фаоллик тамойили. Барча иштирокчиларни фаол мулоқотга, мунозарага ва муаммоларни ҳал қилишга жалб қилиш.

- Қайта алоқа тамойили. Кўтарилган далиллар ёки эътирозларни муҳокама қилишни рағбатлантириш.

- Эксперимент тамойили. Тақдим этилган муаммоларни ҳал қилишнинг янги усуллари излашга ундаш.

- Ишонч тамойили. Тайёр маълумотларни қабул қилувчи қатъий ўқитувчи ва пассив тингловчининг стереотипини бартараф қилиш.

- Қарашлар тенглиги тамойили. Ўз фикрини таълим жараёнининг бошқа иштирокчилари билан тенг асосда билдириш.

Интерфаол таълимнинг мақсади:

- мулоқот қобилятини ривожлантириш;

- дарснинг барча иштирокчилари учун қулай шароит ва қулай ҳиссий муҳит яратиш;

- жамоада ишлаш кўникмаларини ва ўз фикрларини ифода этиш қобилятини ривожлантириш;

- ўрганишга қизиқиш ва ички мотивацияни шакллантириш;

- ижодкорликни ривожлантириш.

Ўқитишнинг интерфаол услублари – ўқув жараёнининг барча иштирокчилари ўртасидаги ўзаро муносабатлар услублари бўлиб, улар давомида тингловчилар

пассив ролни тўхтатадилар ва иш билан фаол шуғулланадилар. Интерактив ўқитиш технологиялари олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини янада қизиқарли ва самаралироқ қилади.

1980-йилларда Миллий ўқув маркази (АҚШ, Мериленд штати) томонидан ишлаб чиқилган таълим пирамидасига кўра, инсон эшитганларининг атиги 5%ини эслайди, 90% маълумотни бошқаларга ўргатганда эслаб қолади. Ўқув жараёнини шундай ташкил қилиш керакки, тингловчилар иложи борича кўпроқ материални ўзлаштира олинлар ва ўзларини қулай ҳис қилсинлар.

Бу ўқитиш услубларининг ўзига хос хусусияти шундаки, улар ўқув жараёнида тингловчиларнинг фаол устунлигини таъминлайди, дарс мақсадларига эришиш учун ўқитувчининг роли уларнинг фаолияти йўналишига камаяди.

Бундан ташқари, ўқитувчи дарс режасини ишлаб чиқади, кўпинча бу интерактив вазифалар ва машқлар бўлиб, улар давомида тингловчилар ўқув материални ўрганадилар.

Айтиш мумкинки, интерфаол ўқитиш услублари - бу аниқ ва олдиндан режалаштирилган ўқув мақсадларини назарда тутувчи, кўргазмали фаолиятни ташкил этишнинг ўзига хос шаклидир.

Интерфаол услубларнинг мақсади - тингловчи ўзини муваффақиятли ва интеллектуал баркамол ҳис этиши учун қулай шароитларни яратиш.

Ўқитишнинг интерфаол услублари ёрдамида яратилган шароит ўқув жараёнининг самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади, тингловчиларга қулай психологик шароитда билим ва кўникмаларни эгаллашга, шунингдек, таълим тизимидаги муаммоларни ҳал қилишга замин яратади. Ўқитишнинг интерфаол услублари схемаси «ўқитувчи-тингловчи» ва «тингловчи-тингловчи» ўзаро таъсир схемаларига асосланган. Бу схемалар ўқув жараёнига нафақат ўқитувчи, балки тингловчиларнинг бир-бири билан ўзаро муносабатда бўлишини ҳам назарда тутаяди. Тингловчи ва тингловчиларнинг ўзаро таъсири ўқув мотивациясининг ошишига, ўқув жараёнида ташаббуснинг намоён бўлишига ёрдам беради.

Интерфаол ўқитиш услубларининг асосий вазифалари:

1. Тингловчиларнинг билим олишга бўлган қизиқишини рағбатлантириш ва ошириш.

2. Ўқув материални ўзлаштириш самарадорлигини ошириш.

3. Тингловчиларга ўқув маълумотларини мустақил равишда қидириш имкониятини бериш, қўйилган ўқув ва илмий муаммони ҳал қилиш йўллари ва вариантлари.

Таълим муаммосини қўйишда ўқитувчи ечим топишнинг иккита вариантини таклиф қилиши мумкин:

- биринчиси - тайёр жавоблардан танлаш,

- иккинчиси - муаммонинг мустақил ва асосли ечими.

4. Ўқув жараёнида тингловчилар ўртасида ўзаро муносабатларни ўрнатиш, жамоада ишлаш кўникмаларини (жамоа, гуруҳ ва бошқалар) шакллантириш, ўқув жараёни иштирокчиларининг бошқача нуқтаи назарига ҳурмат ва бағрикенглик, сўз эркинлиги ҳуқуқини ҳурмат қилиш ва бошқаларнинг кадр-қимматини ҳурмат қилиш.

5. Тингловчиларда ўз фикрини билдириш ва ҳимоя қилиш, у учун баҳслашиш қобилиятини шакллантириш.

6. Зарур ҳаётий ва касбий кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантириш.

7. Тингловчиларнинг онгли компетенциясини шакллантириш.

Ўқитишнинг интерфаол шаклларида фойдаланиш ўқув жараёнидаги ўқитувчининг ролини сезиларли даражада ўзгартиради, у марказий шахс бўлишни тўхтатади, лекин жараённи тартибга солувчига айланади.

Ўқитувчининг вазифаси - самарали интерактив ўқув топшириқларини тайёрлаш, тингловчилар ўртасида муҳокама қилиш учун саволлар ва мавзуларни шакллантириш, маслаҳатлашувлар ўтказиш ва режалаштирилган вазифаларнинг бажарилишини назорат қилиш. Ўқитиш жараёнида ўқитувчи ва тингловчилар бири-бири билан мулоқотга киришадилар, таълим муаммолари ва масалаларини биргаликда ҳал қиладилар, низоларни бартараф этадилар, умумий алоқа нуқталарини топадилар ва муросага келадилар. Буларнинг барчаси таълимнинг интерактив шаклини назарда тутаяди.

Интерфаол таълимдаги айрим услублар билан танишиб чиқамиз:

Ақлий ҳужум - тингловчиларга савол-жавоблар оқими ёки маълум бир мавзу бўйича таклифлар.

- Таклифлар ва жавобларнинг тўғрилиги ёки нотўғрилиги таҳлили ақлий ҳужумдан кейин амалга оширилади.

- Таҳлилга асосан тингловчилар жалб қилинади, ўқитувчи фақат тузатади ва йўл кўрсатади.

Қиёсий диаграммалар, кластерлар ва жумбоқлар. Бу услубнинг мазмуни шундан иборатки, тингловчилар ўқитувчиларга берилган мавзулар бўйича асосий муаммоларга ечим излайдилар.

АКТ (аудио ва видео материаллар) ёрдамида интерфаол дарс. Ўқитувчи интернетда тест топшириқларини танлайди ёки мустақил равишда тузатади, электрон ўқув дастурлари ва веб-сайтлар билан ишлайди.

Мунозара ёки мунозара тарзида ўтказилувчи давра суҳбати - жамоавий муҳокама ва қўйилган муаммонинг ечимини қидиришни назарда тутувчи услубнинг гуруҳий тури.

Бу фикрлар, қарашлар ва тахминларни ифода этиш орқали амалга оширилади.

Бизнес ўйинлари (тақлид, роль) - интерфаол таълимнинг энг машҳур услубларидан бири.

Ўйин давомида тингловчилар берилган вазиятга қараб, маълум ролларни ижро этадилар.

Лойиҳалар услуби. Бу услуб маълум бир мавзу бўйича лойиҳани мустақил тайёрлашни ва кейинчалик уни бошқа тингловчилар олдида ҳимоя қилишни ўз ичига олади.

BarCamp ёки антиконференция. Услуб веб-мастер Тим Рейли томонидан таклиф қилинган.

Унинг мазмуни шундаки, барча конференциянинг нафақат иштирокчиси, балки ташкилотчиси ҳам бўлиши мумкин.

- Барча иштирокчилар маълум бир мавзу бўйича янги ғоялар, тақдимотлар, таклифлар билан чиқадилар.

- Бундан ташқари, энг қизиқарли ғояларни қидириш ва уларни умумий муҳокама қилиш амалга оширилади.

Дарсда ўқитишнинг интерфаол услубларига маҳорат дарслари, фикрлар мактабини қуриш ва қарорлар дарахти каби услублар ҳам киради.

Ўқитишнинг барча интерфаол услублари Давлат таълим стандартлари талаблари асосида ишлаб чиқилган бўлиб, асосий муаммони - тингловчиларни ўрганишга ўргатиш учун мўлжалланган. Яъни, маълумотлар тайёр ҳолда тақдим этилмаслиги зарур. Вазиятни таҳлил қилиш, маълумотларни мустақил излаш, занжир яратиш, мувозанатли ва асосли қарор қабул қилиш асосида танқидий фикрлашни ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга бўлиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. -ТДПУ, 2013.
2. Ҳақимова М. “Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат”: Ўқув қўлланма. –Т.: «IQTISODIYOT», 2019. –183 бет.
3. Мурадова Н.К., Мажидов Р.Р., Хайитматов У.Т., Махмудова Б.А. Касбий таълим услубиёти: Ўқув қўлланма. - Т.: ТДИУ, 2006.
4. Омонов Ҳ.Т., Хўжаев Н.Х., Мадярова С.А., Эшчонов Э.У. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Дарслик. -Т.: Молия, 2012.